

Norsk forskning på second homes – en oversikt

Berit Therese Nilsen, Stipendiat Geografisk Institutt, NTNU

I 2007 utarbeidet undertegnede en rapport som kort presenterte status quo innen forskningen på second homes i Norge gjennom forskningsprosjektet *"The Second Home Phenomenon and New Rural Conflicts. Implications for Policies for a Rural 'Part-Time' Repopulation"*. Dette prosjektet gjennomføres av Norsk senter for bygdeforskning i samarbeid med Geografisk institutt ved NTNU i perioden 2007 til 2011. Prosjektet er finansiert med midler fra Norges forskningsråds program "Areal og naturbasert næringsutvikling".

Notatet presenterer en oversikt over faglitteratur med relevans for norsk forskning om second homes, eller i norsk terminologi: "andrehjem". Oversikten er utarbeidet på grunnlag av søk i de mest sentrale bibliotekbaser og relevante tidsskrifter uten ambisjoner om å gi en fullstendig oversikt over forskningslitteraturen, snarere er notatet ment som et utgangspunkt for videre søk.

Det opprinnelige notatet består av to deler:

- 1: En kort gjennomgang av den eksisterende norske forskning på feltet.
- 2: En litteraturoversikt med de mest sentrale referansene på feltet.

I denne versjonen revidert for publisering i "Utmark", presenteres kun den første delen (for litteraturoversikt se: <http://www.bygdeforskning.no>).

Norsk forskning på second homes.

Oversikten går ikke i dybden innholdsmessig, men beskriver fagfeltet og tilbyr en oversikt over sentrale bidragsyttere på feltet.

I følge Grefsrud (2003) i artikkelen *Lokaløkonomiske effekter og muligheter av fritidshus – Litteraturstudie* har fritidsboliger/second homes/andrehjem ikke vært et stort tema innenfor forskning siden 70-tallet, før en i de siste årene igjen har fått fornyet interesse for temaet (se for eksempel Vorkinn 2002). Faglitteratur fra 70- og 80- tallet refereres forholdsvis mye til også i dagens forskning (Coppocks 1977 står kanskje særlig sentralt), noe som ikke er uproblematisk i forhold til å skulle reflektere endringer som har skjedd innen fagfeltet. Denne oversikten går ti år tilbake i tid, og presenterer norske publikasjoner i perioden 1997-2007.

I denne presentasjonen av aktuelle emner i forhold til second homes i Norge har jeg tatt utgangspunkt i prosjektbeskrivelsen til det tidligere nevnte *"The Second Home Phenomenon and New Rural Conflicts. Implications for Policies for a Rural 'Part-Time' Repopulation"* ved Norsk senter for bygdeforskning, Grefsruds litteraturgjennomgang (2003), samt funnet tema i artiklene i litteraturlista. Selv om mange av studiene det refereres til går inn på flere tema, har jeg valgt å dele inn i tre hovedområder; deskriptiv forskning, oppdragsforskning og forskning med samfunnsvitenskapelig fokus, hver av dem med underliggende tema.

Østlandsforskning er sentral i forskningen på second homes i Norge som i samarbeid med andre aktører driver dette nettbaserte tidsskriftet. Moderniseringen som foregår i forhold til bruk av utmark er preget av fritidsboliger og rekreasjonssamfunnet, og "Utmark" presenterer litteratur om temaet og gir samtidig inngang til en nasjonal debatt.

I tillegg har Trond Taugbøl og Bjørn Kaltenborn ved NINA, og ikke minst Thor Flognfeldt ved Høyskolen i Lillehammer bidratt i second homes / andrehjemsdebatten.

Østlandsforskning, Norsk senter for bygdeforskning og Agderforskning har pågående forskningsprosjekter knyttet til second homes, henholdsvis:

- *"Recreational homes in the hinterland of urban regions - development and implications."* (Østlandsforskning)
- *"The Second Home Phenomenon and New Rural Conflicts. Implications for Policies for a Rural 'Part-Time' Repopulation."* (Norsk senter for bygdeforskning)
- *"Conceptions of centre and periphery and the transforming power of mobility"*. (Norsk senter for bygdeforskning og Agderforskning)

Både i Norge og internasjonalt benyttes flere begrep for å beskrive second homes - ofte uten avklaringer, definisjoner eller begrunnelse av begrepsvalg. Dette er problematisk blant annet i forhold til å finne litteratur og sammenligne studier.

Deskriptiv forskning.

Innsamling av data.

En god del av den forskningen som er gjort i de senere årene i Norge dreier seg om innhenting av data og utarbeidelse av statistikk, blant annet over antall hytter og lokaliseringen av hyttene, samt eierforhold og bruksmåter. Deler av denne forskningen er beskrivende heller enn forklarende/problematiserende, og i mindre grad vinklet sosiologisk/geografisk. Den er like fullt

nødvendig på flere områder i forhold til innsamling av data fra det offentlige er mangelfullt tilrettelagt i forhold til "førstehjem" og second homes / andrehjem som de brukes i dag. Arnesen og Overvåg (2006) ser på hvordan eiendomsregistrene i Norge fungerer som datagrunnlag for studier og kunnskaper om fritidsboliger. De undersøker blant annet omfanget av bruksendringer mellom fritidsbolig og helårsbolig, og hvilke ulemper og mulige positive effekter kommunene knytter til bruksendring. Forestillinger vi har om hjemmet som ett sted kanskje er på vei til å bli utdaterte. Dersom eiendomsregistrene ikke reflekterer dette kan det blant annet bli et sprik mellom skatteinntektene i second home-kommuner og de tilbudene som både permanente- og second home-innbyggere etterspør.

Siden 1980-årene har en del stedsbaserte hytteundersøkelser blitt gjort (se for eksempel Ericsson og Vonlanthen 1986, Flognfeldt 1994 og Velvin et al. 2000). Artikkelen i *Utmark* av Arnesen, Ericsson og Flygind (2002) er et nyere eksempel på denne type forskning. De ser på hvor fritidsboligene er, hvor mange de er og hvordan utviklingen har vært fra 1970 til i dag. Framstillingen er primært deskriptiv, og tar først og fremst sikte på å gi et bilde av utviklingen i de 30 siste årene.

Oppdragsforskning og forskning vinklet mot det offentlige

Den lokaløkonomiske betydning av second homes.

Dette feltet er delvis knyttet til foregående punkt, men er i større grad vinklet med ståsted i lokalsamfunnet, og er opptatt av å dokumentere effekter av second homes i ulike lokalsamfunn. Det er gjort en del studier på dette i Norge, blant annet Ericsson, Arnesen og Overvågs (2005) rapport *Fra hyttefolk til sekundærbosatte. Et forprosjekt*. De drøfter her forutsetninger som kan danne utgangspunkt for eventuelle andre former for næringsutvikling enn detaljhandel. De knytter dette opp til at sekundærbosatte (som de kaller eierne av second homes) kan antas å ha et annet og mer forpliktende forhold til bygda enn vanlige turister, samt at de kan bidra med ressurser i form av profesjonelle nettverk og kapital. De ser også på administrative og politiske forventninger og betingelser for å drive lokal næringsutvikling i forbindelse med fritidsboliger og sekundærbosatte. Her berøres også maktforhold mellom fast bosatte og sekundærbosatte i forhold til at de har ulik innflytelse på avgjørelser rundt utvikling og miljøaspekter.

Ericsson og Grefsrud (2005) ser på den samlede bruken av fritidshusene og forbruk som kan knyttes til bruk og eie av disse fritidshusene. De finner at det er betydelige variasjoner i bruksintensitet, og at det synes å være teknisk standard og tilgjengelighet i form av veiforbindelse som i størst grad forklarer disse forskjellene. De konkluderer med at sysselsettingseffektene grovt kan anslås til 3 - 6 % av den totale sysselsettingen i undersøkelseskommunene. Jystad (2000) ser også på betydningen av second homes for lokaløkonomien, og peker på at mange ordførere, politikere og næringsdrivende ikke er klar over hvilken betydning second homes har for lokalsamfunnet i hyttekommunene rundt om i landet. Han mener second homes gir godbunn for både næringsliv, bosetting og sysselsetting. Se også Velvin (2002) *Hyttebasert reiseliv, hvordan øke brukstid og lokale inntekter* og Velvin, Drag og Soltvedt (2000) *En kartlegging av hytteturisme som ledd i utviklingen av bærekraftige bygdesamfunn*. Frode Flemsæter (mangler referanse) har et pågående doktorgradsprosjekt som ser på konsesjonslovens påvirkning på lokalsamfunnet - med vekt på bruk av småbruk som fritidsboliger. Sentralt i dette prosjektet er forholdet mellom lovverket på den ene siden og individuell praksis på den andre.

Planlegging.

Planlegging er også et av de feltene det er gjort en del forskning på i Norge, både i forhold til politiske avgjørelser, naturvern, landskapsbevaring etc. Dette temaet er noe offentlig forvaltning på både statlig og regionalt nivå har interesse for (se for eksempel Engeset og Velvin 2004). Arnesen og Flyginds (2004) rapport er en evaluering av reguleringsplanprosessen knyttet til utbygging av et hyttefelt i et fjellområde. Denne evalueringen ser på i hvilken grad en planprosess etter plan- og bygningslovens normale "kjøreregler" kan sies å ha fremmet eller hemmet arbeidet med miljøprofilen. Ericsson og Grefsruds (2006) rapport drøfter mulige konsekvenser av utbygging av fritidsboliger. Drøftingene bygger på eksisterende materiale og tidligere gjennomførte undersøkelser, og skal danne grunnlag for utarbeiding av retningslinjer i forhold til fritidsbebyggelse. Lein og Arnesens (2004) rapport er en vurdering av konsekvenser ved en mulig utbygging av et nytt område som foreløpig stort sett er ubebygget, men regulert til næringsformål. Målet for prosjektet er å utrede hvordan utbygging av dette området er forenlig med økonomiske hensyn og hvordan det kan bidra til å videreutvikle området. Taugbøl et al. (2001) gir en oppsummering og vurdering av ulike miljø- og samfunnsmessige effekter av hyttebygging i fjell- og skogtraktene i Sør-Norge. Hensikten med rapporten er å gi Miljøverndepartementet et bedre faktagrunnlag for utforming av en oppdatert, miljøtilpasset hyttepolitikk.

Samfunnsvitenskapelig fokus.

Second homes i forhold til turisme.

Dette fagfeltet er dominerende internasjonalt, og begynner å få mer oppmerksomhet også i Norge. Foreløpig virker det som om turismeaspektet i stor grad her hjemme knyttes opp til den lokaløkonomiske betydningen den har.

Williams og Kaltenborn (1999:214) diskuterer i sin innledning turismeaspektet og kritiserer til en viss grad den akademiske oppfatningen av at dagens turister kun søker det "...exotic, authentic "other" and experience every destination through a detached "gaze" that rarely engages the "real" (i.e., uncommodified) aspects of the place (...)." De mener mye av den moderne turismen er "ordinær", og heller kjennetegnes av komplekse sosiale og romlige møter som bør studeres. I den forbindelse peker de særlig på den rollen second homes har: "Because cottagers are simultaneously tourists and residents of their cottage locale, leisure related to cottaging represents a unique context within which people encounter, come to know and transform places." (Williams og Kaltenborn, 1999:214-215). De knytter second homes til røtter og følelser av tilhørighet. Videre tar de opp at det å knytte identiteten sin til flere steder og flere hjem, kan oppleves både berikende og konfliktylt. Forholdet mellom det lokale og det globale, mellom jobb og fritid og betydningen av teknologi er andre tema som tas opp. I

sin undersøkelse finner dessuten holdepunkter for at second homes for mange kan være det følelsesmessig viktigste hjemmet. Tradisjon og familie er for mange sterkere knyttet til et second home enn primærboligen (som man skifter ut mye oftere, og ikke har like lange røtter til).

Leisure places and modernity: the use and meaning of recreational cottages in Norway and the USA er en komparativ studie av praksis rundt bruken av, og holdninger til, second homes i henholdsvis Norge og USA. To nasjoner som representerer ulik historie, identitet, sosial utvikling og holdning til utendørsaktivitet.

Second homes og det moderne/postmoderne samfunnet.

Ericsson og Grefsrud (2005) (se Ericsson 2006 for sammenfatning) undersøker hvilke motiver eierne av second homes har, og grupperer svarene i fem kategorier: den moderne rekreasjonsutøver, den tradisjonelle friluftslivsutøver, den sosialt forankrede fritidshuseier, den høsteorienterte friluftslivsutøver og den fleksible profesjonsutøver. I notatet gjennomgår de hva som kjennetegner de ulike kategoriene og kopler disse mot andre samfunnsforhold. Kaltenborn (2002) *Å bo i naturen – meningen med hyttelivet* kritiserer omtalen av hyttelivet i media, hvor det ofte fokuseres på den tross alt begrensede andelen med luksushytter vi har i Norge. Han mener tilværelsen på hytta for de fleste hytteeierne i Norge betyr noe annet enn luksusliv og pengeplassering. Med utgangspunkt i en undersøkelsen blant hytteeiere i Sjødalen i Oppland fylke (Williams og Kaltenborn 1999) tar denne artikkelen opp hvilken betydning det tradisjonelle hyttelivet har for mennesker i det moderne samfunn. Han foreslår at second homes kan tilby en tilhørighet i et ellers rotløst samfunn. At det føles avslappende å slippe unna teknologi, kommunikasjon og stress i byen. Disse konklusjonene bygger på en undersøkelse publisert i 1999 og mye av litteraturen det henvises til er fra 80- og tidlig 90-tall. Mens det her konkluderes med at enkel standard er noe folk foretrekker for å føle seg nærmere naturen, tyder Ericsson og Grefsruds (2005) rapport på at både omsetningen av second homes og bruken av dem indikerer ønsker om økt standard. Dette kan tyde på en holdningsendring de siste 10-15 årene, og man kan tenke seg at dagens oppvoksende generasjon ikke har de samme holdningene til verken natur eller teknologi som den foregående.

I Kaltenborn et al. (2005) ser man på *Holdninger til hytteliv og utvikling av hytteområder*. Rapporten beskriver resultater fra en spørreundersøkelse som ble gjennomført blant hytteeiere, hvor formålet med studien er å se nærmere på bruken av hytta, motiver for å ha hytte, kontakt mot bygda/lokalsamfunnet, tilknytning til hytta og områdene rundt, følelser forbundet med hyttelivet, livskvalitet og natursyn og holdninger til utbygging og utvikling av hytteområder.

I forhold til stedstilknytning er det gjort flere studier, blant annet Kaltenborn (1997). Selv om stedstilknytning i flere studier er koplet til rekreasjon, mener Kaltenborn det er gjort for lite på hva som kjennetegner denne tilknytningen, og hva folk faktisk er knyttet til. (Se også Kaltenborn og Williams 2002 og Kaltenborn og Bjerke 2002).

Migrasjonsforskning og rural restrukturering.

Mye av den økte interessen for studiet av second homes mener Grefsrud (2003) har sammenheng med økt mobilitet og større omfang av fritidsrelatert migrasjon knyttet til fritidsboliger, både innenfor og mellom landegrensene. Et av de feltene som er stadig voksende er studier av second homes i forhold til urban-rural migrasjon (*counterurbanization*). Dette er knyttet til at second home-tradisjonen er i endring, både materielt og kulturelt. Teknologiske endringer medfører større komfort, lettere atkomst og sammen med mer fleksible arbeidsforhold har både betydning og omfang av begrepet ferie og fritid endret seg.

Flognfeldt (2002) beskriver i *Second-home ownership: A sustainable semi-migration* hvordan second homes i Norge startet i forbindelse med migrasjon fra rurale til urbane strøk rundt starten av 1900-tallet. Dagens utviklingstrekk, (teknologiske fremskritt, mer fleksible arbeidsforhold, høyere standard, lengre ferier etc.) legger derimot til rette for en semi-migrasjon motsatt vei, hvor noen bruker sine second homes i utstrakt omfang. Se også Overvåg (2004) *Second-homes in Norway: Recreational commuting, a new kind of "counter urbanization"?* og Jystad (2000) *Hytteliv = Næringsliv*.

Flognfeldt (2004) *Second homes as a Part of a New Rural Lifestyle in Norway* er et av kapitlene i boka *Tourism, mobility and second homes* (Hall og Müller, 2004) – et internasjonalt sett svært sentralt bidrag innenfor second home-teorien. Flognfeldt tar i dette kapitlet opp både forutsetningene for veksten i second home eierskap, utviklingstrender, begrepet i en norsk sammenheng, lokaliseringen av second homes i Norge samt mulige utviklingstrekk fremover i tid.

Second home tradisjonen er i endring, både materielt og kulturelt, og Arnesen og Skjeggedal (2003) diskuterer flere tema knyttet til denne restruktureringen. De spør om arbeidslivet integreres i rekreasjonslivets materielle og sosiale strukturer på nye måter, og om vi har en form for utflytting fra urbane strøk som ikke vises i flyttestatistikken siden den er binær og ikke "fuzzy". De peker også på at 9 av 10 second homes i dag bygges i felt, og har en gjennomgående høyere standard enn hva som tidligere har vært typisk for norske second homes. Som annen forskning (Ericsson og Grefsrud 2005) har vist, øker bruken av second homes med økt standard og tilgjengelighet, og Arnesen og Skjeggedal (2003) spør om det er "fare" for at hyttefolket blir boende. "Faren" er blant annet knyttet til at kommunene kan få problemer med å utføre sine lovpålagte oppgaver, som i teorien skal finansieres av skatter og overføringer – som i sin tur er knyttet til registrerte fastboende. Kommunalpolitisk deltakelse er også knyttet til registrert adresse, noe som utelukker deltakelse fra sekundærbosatte. De konkluderer med at de ikke tror det vil bli en registerert utflytting i særlig omfang til second homes, men at bruken av second homes vil fortsette å øke.

Litteraturliste:

- Arnesen, T., Ericsson, B. and Flygind, S. (2002) "Fritidsboliger i Norge: Lokaliseringsmønstre 1970-2002." Artikkel i tidsskriftet *Utmark* 3/2002.
- Arnesen, T. and Flygind, S. (2004) *Plan- og bygningsloven som rammeverk for arbeidet med å realisere en miljøvennlig feltutbygging av fritidsboliger ved Lemonsjøen i Våga kommune. En evaluering.* ØF-rapport 03/2004.

- Arnesen, T. and Overvåg, K. (2006) "Mellom fritidsbolig og bolig. Om eiendomsregistrering og ombruksendring." Artikkel i tidsskriftet *Utmark* 1/2006.
- Arnesen, T. and Skjeggedal, T. (2003) "Rekreasjon og fritidshus. Spekulasjoner om å bo, utmark og urbanitet." *PLAN* 2/2003, pp. 10-15.
- Coppock, J.T. (1977) *Second homes: curse or blessing?* London, Pergamon.
- Engeset, M.G. og Velvin, J. (2004) *Næringsmessig reiselivsanalyse – En vurdering av konsekvensene av en utbygging av Norefjell Vest*. Rapport 45, Høgskolen i Buskerud.
- Ericsson, B. (2006) "Fritidsboliger – utvikling og motiver for eierskap. Artikkel i tidsskriftet *Utmark* 1/2006.
- Ericsson, B., Arnesen, T. and Overvåg, K. (2005) *Fra hyttefolk til sekundærbosatte. Et forprosjekt*. ØF-rapport 04/2005.
- Ericsson, B. and Grefsrud, R. (2005) *Fritidshus i innlandet: Bruk og lokaløkonomiske effekter*. ØF-rapport 06/2005.
- Ericsson, B. and Grefsrud, R. (2006) *Fritidsboliger i Vestmarka – mulige konsekvenser*. ØF-rapport 18/2006.
- Ericsson, B. og Vonlanthen, P. (1986) *Hol-prosjektet. Hytteundersøkelsen*. Rapport. Østlandsforskning/Samferdselsdepartementet, reiselivseksjonen.
- Flognfeldt, T. (1994) *Fritidshus på Sjusjøen som grunnlag for lokal og regional service etterspørsel*. Rapport. Høgskolen i Lillehammer.
- Flognfeldt, T. (2002) "Second-home ownership: A sustainable semi-migration." In: Hall, C.M. and Williams, A. M. (Eds.) *Tourism and migration: new relationships between production and consumption*. Dordrecht. Kluwer, pp. 187-204.
- Flognfeldt, T. (2004) "Second homes as a Part of a New Rural Lifestyle in Norway". In: Hall, C.M. and Müller, D.K. (Eds.) *Tourism, Mobility and Second Homes*. Clevedon, UK, Channel View Publications, pp. 233-243.
- Grefsrud, R. (2003) *Lokaløkonomiske effekter og muligheter av fritidshus – Litteraturstudie*. Østlandsforskning 04/2003.
- Hall, C.M. and Müller, D.K. (Eds.) (2004a) *Tourism, mobility and second homes: between elite landscape and common ground*. Clevedon, UK Buffalo, Channel View Publications.
- Jystad, B. (2000) "Hytteliv = Næringsliv." Artikkel i tidsskriftet *Utmark* 2/2000.
- Kaltenborn, B.P. (1997a) "Nature of place attachment: A study among recreation homeowners in Southern Norway." *Leisure Sciences* 19(3), pp. 175-189.
- Kaltenborn, B.P. (2002) *Å bo i naturen – meningen med hyttelivet*. Artikkel i tidsskriftet *Utmark* 3/2002.
- Kaltenborn, B.P. et al. (2005) *Holdninger til hytteliv og utvikling av hytteområder. Resultater fra en spørreundersøkelse* (Report No. 39). Lillehammer, NINA.
- Kaltenborn, B.P. and Bjerke, T. (2002) "Associations between Landscape Preferences and Place Attachment: a study in Røros, Southern Norway." *Landscape Research* 27(4), pp. 381-396.
- Kaltenborn, B.P. and Williams, D.R. (2002) "The meaning of place: attachments to Femundsmarka National Park, Norway, among tourists and locals." *Norwegian Journal of Geography* 56, pp. 189-198.
- Lein, K. and Arnesen, T. (2004) *Ny utbygging på Sjusjøen – Konsekvenser, muligheter og kritiske faktorer*. ØF-notat 01/2004.
- Overvåg, K. (2004) *Second-homes in Norway: Recreational commuting, a new kind of "counter urbanization"?* PowerPoint-presentation. Eastern Norway Research Institute, Lillehammer.
- Taugbøl, T. et al. (2001) *Hyttebygging i Norge. En oppsummering og vurdering av ulike miljø- og samfunnsmessige effekter av hyttebygging i fjell- og skogtraktene i Sør-Norge*. NINA Oppdragsmelding 709:1-65.
- Velvin, J. (2002) "Hyttebasert reiseliv, hvordan øke brukstid og lokale inntekter." Artikkel i tidsskriftet *Utmark* 3/2002.
- Velvin, J., Drag, E. and Soltvedt, L. P. (2000) *En kartlegging av hytteturisme som ledd i utviklingen av bærekraftige bygdesamfunn* (No. Rapport 17/00) Høgskolen i Buskerud.
- Vorkinn, M. (2002) *Hytter og fritidsboliger*. Leder i tidsskriftet *Utmark* 3/2002. Williams, D.R. and Kaltenborn, B.P. (1999) "Leisure places and modernity: the use and meaning of recreational cottages in Norway and the USA." In: Crouch, D. (Ed.) *Leisure/Tourism Geographies*. London, Routledge, pp. 214-230.

Coppocks (1977) bok *Second homes: curse or blessing?* står kanskje særlig sentralt.